

*Ржевський Г. М., кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології та педагогіки
НУОУ (м. Київ)
Мороз І. В., старший викладач / заступник
декана факультету підготовки офіцерів запасу
ЖВІНАУ (м. Житомир)*

ДІЯЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГА У ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ В СИСТЕМІ ВІЙСЬКОВО – ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

В статті розглянуто особливості діяльності психолога в підготовці студентів до військово-професійної діяльності.

В статье рассмотрены особенности деятельности психолога в подготовке студентов к военно-профессиональной деятельности.

In the article the features of activity of psychologist are considered in preparation of students to military-professional activity.

В умовах життєдіяльності сучасного суспільства зростає значущість психологічної науки та потреба у висококваліфікованих практичних психологах, здатних ефективно розв'язувати професійні завдання. У зв'язку з цим виникає необхідність наукового аналізу діяльності психологів і пошуку шляхів подальшого удосконалення їх фахової підготовки.

Вирішення проблеми підвищення професійної компетентності психологів залежить, передовсім, від оволодіння необхідною системою знань, технологією та методами роботи, індивідуально-психологічних особливостей (здібностей до професійної діяльності, сформованості професійно-важливих якостей, мотивації) тощо. Проблеми професійного становлення практичних психологів присвячені науковій праці Г.Абрамової, О.Бондаренка, А.Деркача, І.Дубровіної, Р.Немова, Р.Овчарової, Н.Пов'якель, А.Прихожан, Є.Рогова, В.Семиченко, Н.Чепелевої, Т.Яценко та ін., які свідчать про те, що система професійної підготовки психологів потребує неперервного удосконалення.

Важливою складовою професійної компетентності практичного психолога є вміння встановлювати професійні цілі та підбирати засоби для їх досягнення, адже саме ця здатність є передумовою і показником активної, цілеспрямованої та ефективної фахової діяльності. Тому проблема формування умінь визначення, утворення та постановки професійних цілей психологами у період їх фахової підготовки набуває особливого значення.

Вибір вихідної теоретичної позиції для надання професійного впливу на внутрішній світ іншої людини являє собою для

практичного психолога головний момент вирішення питання про зміст взаємодії з клієнтом.

Ухвалення рішення про психологічну корекцію і шляхи її здійснення визначається оволодіння психологом змісту своєї корективної роботи. Психологічна корекція - це обґрунтований вплив психолога на дискретні характеристики внутрішнього світу людини, тобто психолог має справу з конкретними проявами бажань, переживань, пізнавальних процесів і дій людини. Вплив здійснюється на підставі теоретичного уявлення про норму здійснення дій, про обсяг змісту переживань, про норму перебігу пізнавальних процесів, про норму цілеспрямовання в тому або іншому конкретному віковому періоді.

Практичний психолог користується психодіагностичною інформацією для співставлення її з теоретичними даними про закономірності вікового розвитку і складає програму корекційної роботи з конкретною людиною або групою людей.

За останні десятиліття розвиток психотерапії вивів до виявів декількох десятків методів, що виступають переважно як технічні прийоми або умов і стилю проведення психотерапії. Класифікації психотерапевтичних методів, що приводяться, варто розглядати лише як спробу їх упорядкування, що дозволяє ефективніше їх орієнтувати в цій області.

Через зростаючу роль особистісно-орієнтованої психотерапії, що забезпечує змістовний, реконструктивний характер психотерапевтичних впливів, так само як і розробку особистісно-орієнтованих систем психогігієни і психопрофілактики, цим питанням приділяється більша увага. Значний інтерес являють собою особливості

застосування психотерапії в різних областях медицини. Хоча психотерапія використовується при широкому колі захворювань як наука лікування, а також для вирішення психогігієнічних і психопрофілактичних задач, одначе етіопатогенетичного значення вона набуває лише при психогеніях, виникнення і плин яких обумовлений психічним фактором.

Організаційні структури психологічної допомоги в охороні психічного здоров'я, відбиваючи досягнутий теоретичний рівень окремих областей, у свою чергу є найважливішим стимулом для подальших досліджень. З розвитком нових методів психотерапії, особливо особистісно-орієнтованої (реконструктивної) групової психотерапії, а також "поведінкових" методів зростає актуальність етичних і деонтологічних аспектів їх використання.

Мета статті – поліпшити, вдосконалити діяльність психолога в ВВНЗ.

Об'єкт дослідження – психологічні аспекти та особливості роботи психолога з майбутніми офіцерами запасу в ході їх навчання у ВВНЗ.

Предмет дослідження – психологічна робота психологів в системі військово-професійної підготовки офіцерів запасу.

Основні завдання статті: 1) розглянути основні аспекти психологічної роботи психолога; 2) охарактеризувати особливості організації психотерапевтичної діяльності психолога; 3) проаналізувати практичну роботу психолога в ВВНЗ.

До основних проблем у руслі особистісно-діяльнісного підходу військово-професійної підготовки офіцерів запасу можна віднести наступні: **особистісні проблеми, колективно-групові проблеми, діяльнісні проблеми.**

Особистісні проблеми – це певні труднощі, що мають негативний вплив на особистісний розвиток майбутнього офіцера та його самоактуалізацію в умовах військово-професійної підготовки, погіршують його моральне і психічне здоров'я, пригнічують моральний та психічний стан, самовідчуття, знижують потенційні бойові, інтелектуальні, емоційно-вольові та інші можливості, підштовхують певним чином до девіантної поведінки (така, що відхиляється від певних норм).

Насамперед, це труднощі у соціально-психологічній, психічній, військово-професійній та інших видах адаптації особистості майбутнього офіцера до військового середовища та специфічних

умов військово – професійної діяльності, певні розлади його психіки та духовної сфери. Наприклад, це конфлікти з соціальним середовищем, в різних формах девіантної поведінки (як наслідок внутрішньо особистісного конфлікту), в змістовному відношенні – це почуття тривожності, розгубленості, невпевненості, безвихідності, втрата ціннісних орієнтацій та смислу життя, деперсоналізація тощо.

Колективно-групові проблеми – це труднощі, які негативно впливають на згуртованість особового складу підрозділу, мають деструктивний вплив на морально-психологічний клімат, знижують його морально-психічний стан, деструктивно впливають на поведінку своїх членів тощо.

До них належать різні види порушень і деформацій внутрішньо-колективних взаємин (ціннісних, моральних, службових, діяльнісних, особистих тощо), розлад або відсутність загальних суспільно усталених позитивних спільних цінностей особового складу, які знаходять свій вияв у міжособистісних і внутрішньо особистісних конфліктах, в різних формах соціально-психологічної, психічної й фізіологічної несумісності членів підрозділу, в існуванні у ньому мікрогруп негативного спрямування тощо.

Діяльнісні проблеми – це труднощі, характерні для навчально – бойової і навчально – пізнавальної діяльності студентів і курсантів через невідповідність певних їхніх духовних, індивідуально психічних та інших якостей об'єктивним вимогам військово-професійного навчання.

Вияв цих проблем знаходить своє місце у зниженні ефективності військово-професійної діяльності майбутнього офіцера, його неуспішності в бойовій і гуманітарній підготовці, негативних вчинках і злочинному недбалстві під час виконання службових і навчально-бойових завдань.

Розглянуті проблеми у руслі особистісно-діяльнісного підходу військово-професійної підготовки офіцерів запасу визначають зміст і завдання психологічної роботи, її основні напрями, а також функціональні обов'язки офіцерів і психологів, які виконують виховну роботу.

Психологічна служба ВВНЗ покликана підвищувати психологічну культуру студентів, курсантів та викладачів, забезпечувати належний рівень їхньої психологічної компетенції, сприяти психологічній підтримці навчально-виховного процесу та допомагати у

розв'язанні різноманітних особистих і професійних проблем, які мають психологічне підґрунтя.

Період навчання у ВВНЗ, під час якого здійснюються професійна ідентифікація та професійна адаптація майбутнього офіцера, - найбільш важливий для розвитку особистості фахівця. І від успішного психологічного забезпечення навчально - виховного процесу великою мірою залежить ефективність підготовки молодих кадрів.

Загальною метою психологічної служби у військових вищих закладах освіти (ВВНЗ) є сприяння особистісному зростанню та професійному становленню майбутніх офіцерів.

Діяльність психолога в системі військово – професійної освіти здійснюється задля: 1) Психологічного підтримання високої й мобілізаційної готовності до військової діяльності, ефективного бойового чергування, оптимальної бойової і оперативної підготовки, підтримання серед особового складу високої свідомості військової дисципліни; 2) Психологічного впливу на особистість майбутнього офіцера для підвищення ефективності професійної діяльності, збереження психічного здоров'я та надання своєчасної психологічної допомоги; 3) Організації і надання спеціальної психологічної допомоги студентам – майбутнім офіцерам, у яких існують певні особистісні та інші проблеми, має місце девіантна поведінка.

Психологічна робота - це система психологічних заходів, що організуються і провадяться в інтересах ефективного забезпечення життєдіяльності студентів, курсантів, формування і підтримання їх психічної стійкості, збереження психічного здоров'я студентів, курсантів та цивільного персоналу, надання спеціальної психологічної допомоги особам, які мають певні особистісні, психічні та інші проблеми і схильні до девіантної поведінки, здійснення психологічної просвіти з усіма учасниками системи військово-професійної освіти.

Психологічна робота є складником **морально-психологічного забезпечення** різних видів життєдіяльності студентів, курсантів ВВНЗ, а також представляє окремий напрям роботи посадових осіб, що безпосередньо відповідають за навчання, виховання, морально-психічний стан, індивідуально виховну роботу.

Завдання психолога у підготовці студентів – майбутніх офіцерів:

1. Проведення заходів щодо професійного психологічного відбору і визначення оцінки індивідуальних психологічних якостей кандидатів на навчання у вищому військовому навчальному закладі Міністерства оборони України. 2. Вивчення індивідуально – психологічних особливостей студентів, курсантів, соціально-психологічних процесів і явищ у студентських колективах і прогнозування їх розвитку; 3. Надання психологічної допомоги по сприянню психічного здоров'я та підтримці індивідуального розвитку особового складу, гармонізації соціальних відносин у структурних підрозділах кафедри; 4. Формування здорового морально – психологічного клімату особового складу; 5. Забезпечення кваліфікованої психодіагностики, консультування, психокорекції, психопрофілактики; 6. Проведення психологічної експертизи професійної придатності курсантів з метою раціонального розподілу їх за посадами.

Напрямки роботи психолога ВВНЗ: 1. Діагностика та оцінка характерологічних особливостей студентів і курсантів, вивчення міжособистісних відносин в групах; 2. Підвищення ефективності навчально-виховного процесу, своєчасне вивчення труднощів, проблем та умов індивідуального розвитку особистості; 3. Профілактика відхилень в індивідуальному розвитку та поведінці, усунення умов до нестандартних відносин; 4. Індивідуальне та групове консультування з постійним складом кафедри, студентами та курсантами по різних психологічних питаннях; 5. Участь в організації та проведенні професійного психологічного відбору кандидатів для подальшого їх навчання на кафедрі; 6. Проведення психологічного обстеження та тестування військовослужбовців, які залучаються до несення внутрішньої та гарнізонної служби з наданням рекомендацій командуванню кафедри; 7. Проведення занять з основ психології з начальниками структурних підрозділів кафедри.

Таким чином, психологічна служба ВВНЗ покликана підвищувати психологічну культуру усіх учасників начально-виховного процесу, забезпечувати належний рівень їхньої психологічної компетенції, сприяти психологічній підтримці навчально-виховного процесу та допомагати у розв'язанні різноманітних особистих і професійних проблем, які мають психологічне підґрунтя.

Реалізація основних завдань психологічної роботи у ВВНЗ та ефективне їх розв'язання залежить від основних форм цієї роботи, до яких, насамперед належать: *психодіагностика, психопрофілактика і психогігієна, психологічне консультування і освіта, психотерапія.*

Психодіагностика – комплекс заходів щодо виявлення, виміру, оцінки й опису індивідуально-психологічних якостей особистості майбутнього офіцера.

Вона проводиться з **метою**: прогнозу розвитку особистості майбутнього офіцера та його окремих рис; пошуку найефективніших форм роботи з майбутнім офіцером; розроблення конкретних рекомендацій для студента, курсанта і посадових осіб щодо оптимізації наявних форм, методів і засобів навчання і виховання особового складу, якісного виконання бойових та навчальних завдань.

Основними типовими психодіагностичними ситуаціями є обставини, які, як правило, пов'язані з: заходами професійно-психологічного відбору; добровільним зверненням студентів, курсантів і інших працівників ВВНЗ з певною психологічною проблемою (ускладненням), визначенням її причин і спільним опрацюванням шляхів подолання і розв'язання; атестуванням посадових осіб, коли виявляються їхні індивідуально-психологічні якості на відповідність певній посаді або можливості навчання у ВВНЗ; виявленням внутрішніх психічних та інших детермінант, які сприяють скоєнню антисоціальних вчинків, провин та інших видів девіантної поведінки конкретним студентом, курсантом (діагностування здійснюється психологом як самостійно так і за дорученням командування); необхідністю дослідження наявних форм, методів і засобів навчально-бойової і психологічної підготовки за для підвищення ефективності професійно-військової діяльності і збереження психічного здоров'я студентів і курсантів.

Отримані дані психодіагностики можуть використовуватися: - психологами; - іншими посадовими особами ВВНЗ з метою оптимізації управлінської діяльності, поліпшення виховної роботи, підвищення ефективності навчально-бойової та інших видах діяльності особового складу; - особисто досліджуваними у процесі їхнього самопізнання, саморозвитку, самокорекції і самоактуалізації.

Для отримання даних щодо індивідуально-психічних якостей особистості студента, курсанта використовуються різноманітні тести, анкети, проєктивні й психофізіологічні методики, а також загальні методи психологічної науки (бесіда, спостереження, інтерв'ю, контент-аналіз).

Методики, які використовує в своїй діяльності психолог ВВНЗ відповідають найголовнішим вимогам – це їх *стандартність, надійність і валідність.*

Психопрофілактика і психогігієна – це система психологічних, соціально-психологічних, психотерапевтичних і організаційних заходів, що спрямовані на попередження таких негативних проблем, як порушення психічного здоров'я майбутнього офіцера, міжособистісні конфлікти у студентських групах, девіантна поведінка і на збереження духовного, нервово-психічного і психосоматичного здоров'я майбутнього офіцера.

Психологічне консультування й освіта – це форма роботи психолога, яка передбачає допомогу майбутньому офіцеру та іншим учасникам навчально-виховного процесу у з'ясуванні особистісних та інших проблем в особистому житті, професійній діяльності й у спілкуванні з іншими людьми, допомогу в їх усвідомленні, зняття у них психічного напруження, підвищення компетентності та надання допомоги щодо ухвалення оптимального рішення щодо їх подолання, а також формування соціально-доцільної поведінки.

Психологічна освіта спрямована насамперед на формування у майбутніх офіцерів та інших учасників навчально-виховного процесу основних закономірностей функціонування і розвитку їхньої психіки, механізмів виникнення негативних психічних станів, формування і вдосконалення навичок і вмінь управлінської діяльності, а також на оволодіння простими і водночас ефективними методами психічної саморегуляції, оптимізації оптимальних форм із соціальним оточенням.

Реалізується психологічна просвіта у системі гуманітарної та командирської підготовки, а також під час бесід, лекцій, тренінгів, групового психологічного консультування, заходів культурно-виховної і просвітницької діяльності.

Психотерапія – це форма психологічної роботи, яка спрямована на відновлення, вдосконалення і загартування

духовної, психічної та фізичної сфер майбутніх офіцерів (та інших учасників навчально-виховного процесу у ВВНЗ), їхнє особисте зростання, налагодження гармонійних взаємин із соціальним оточенням, послаблення дії психотравмуючих факторів, формування необхідних для військово-професійної діяльності якостей, оптимізацію морально-психологічного клімату у студентських колективах.

Таким чином, перелічені форми роботи психолога у ВВНЗ створюють систему, яка забезпечує оптимальне вирішення завдань ефективної військово-професійної діяльності особистості майбутнього офіцера в інтересах його змістовної військової діяльності і збереження духовного, психічного і фізичного здоров'я.

Для вступу на КАТАЗА ЖВІ НАУ проводиться професійно-психологічний відбір (ППВ) з метою визначення міри розвитку психологічних якостей і властивостей особистості, що зумовлюють успішне навчання в інституті та подальшу діяльність випускника на первинній офіцерській посаді.

ППВ дозволяє якісно укомплектувати військовий навчальний заклад курсантами та студентами на навчання за програмою офіцерів запасу та офіцерів запасу на кафедрах військової підготовки.

Оцінка індивідуально психологічних якостей кандидатів на навчання у вищому військовому навчальному закладі Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України за **програмою офіцерів запасу на кафедрах військової підготовки здійснюється за допомогою таких методів і психодіагностичного інструментарію:** 1. **Визначення оцінки військової спрямованості** визначається за використанням соціально-психологічної анкети – «Картка вивчення кандидата». 2. **Визначення оцінки рівня нервово-психічної стійкості** визначається за комплексним використанням таких методик: - стандартизований багатофакторний метод дослідження особистості (СБМДО); - шістнадцяти факторний особистісний опитувальник (16-ФЛО). 3. **Визначення оцінок спроможності до навчання та індивідуального рейтинг-балу** використовуються методики вивчення провідних пізнавальних процесів в інтелектуальній діяльності, а саме: *Для оцінки мислення:* «Прості доручення»;

«Кількісні відношення»; «Компаси»; «Складні аналогії». *Для оцінки пам'яті:* «Оперативна пам'ять»; «Пам'ять на образи»; «Пам'ять на числа (зорова)»; «Пам'ять на числа (слухова)». *Для оцінки уваги:* «Відшукування чисел з переключенням» (червоно-чорні таблиці); «Складання і віднімання з переключенням»; «Коректурна проба» (Кільця Ландольта).

Оцінка індивідуально психологічних якостей студентів цивільних вищих навчальних закладів на навчання за програмою підготовки офіцерів запасу - здійснюється за допомогою таких методів і психодіагностичного інструментарію: 1. **Визначення оцінки військової спрямованості** визначається за використанням соціально-психологічної анкети «Картка вивчення студента на навчання за програмою офіцерів запасу». Критерії оцінок військової направленості на результати конкурсного відбору не впливають, але являються вагомою інформацією при прийнятті рішення на засідання приймальної комісії. 2. **Визначення оцінки рівня нервово-психічної стійкості** визначається за допомогою наступних методик: а) «Характерологічні акцентуації особистості – нервово-психічна нестабільність» (ХАО-НПН); б) «Психодіагностичний тест» (ПДТ). 3. **Визначення оцінок спроможності до навчання та індивідуального рейтинг-балу.** В якості базової основи це показники тесту Равена «Матриці прогресивні». Оцінка розвитку інтелектуальних здібностей проводиться однією методикою, так як на військову кафедру вступають студенти, які провчилися 4-6 семестрів у ВНЗ та показали спроможність до навчання за семестри, які передують початку військової підготовки.

Оцінювання індивідуально психологічних якостей. Індивідуально психологічні якості кандидата оцінюються (психолог керується нормативними даними) як «пройшов професійний психологічний відбір» або «не пройшов професійний психологічний відбір». Оцінка військової направленості на результати конкурсного відбору не впливає, але являється вагомою інформацією при прийнятті рішення на засіданні приймальної комісії.

Таким чином, професійний психологічний відбір надає можливість якісно і в короткий термін провести психологічне обстеження кандидатів, об'єктивно оцінити їхні індивідуальні психологічні якості та вилучити серед них

непридатних до навчання і службової діяльності на первинних офіцерських посадах у Збройних Силах України.

Майбутній офіцер як особистість пізнається перш за все через дослідження його психічних процесів (пізнавальних, емоційних, вольових), психічних станів (задоволення або незадоволення тощо), психічних властивостей (спрямованість, здібності, характер і темперамент), психічних утворень (знання, навички, вміння), настанов, життєвих орієнтирів і цінностей, мотивів і мотивацій, результатів його діяльності, ставлення до виконання своїх обов'язків тощо. Увага звертається на вивчення психічних властивостей особистості студента (курсанта) ВВНЗ, які посідають провідне місце й його психіці, визначають індивідуальність особистості, її духовний світ, особливості поведінки, спілкування і діяльності.

Зважаючи спрямованість у навчанні на військову діяльність, слід наголосити на необхідності вивчення такої риси характеру особистості, як нервово-психічна нестійкість (НПН).

Під НПН розуміють схильність особистості до зривів нервової системи при значних фізичних, психічних та інших навантаженнях. Тому існує чітка методика роботи щодо виявлення осіб з НПН, яка проводиться спочатку на етапі відбору на навчання за програмою підготовки офіцерів запасу і офіцерів запасу, так і на протязі навчання у ВВНЗ.

Під час навчання у ВВНЗ проводиться психологічне обстеження студентів і курсантів які навчаються за програмою офіцерів запасу на кафедрах військової підготовки. Це комплекс заходів щодо виявлення, виміру, оцінки й опису індивідуально-психологічних якостей особистості майбутнього офіцера, який здійснюється за допомогою таких методів дослідження:

1. **Адаптований характерологічний опитувальник** (К.Леонгарда – Г.Шмішека). *Мета* – виявлення акцентуацій характеру.
2. **Діагностика показників і форм агресії** (А. Басса і А. Дарки). *Мета* – визначення форм агресії: фізична агресія, вербальна агресія, негативізм, роздратування, підозрілість, образа, почуття провини.
3. **Методика оцінки адаптаційних здібностей особистості (багаторівневий особовий опитувальник «Адаптивність -200»)**. *Мета*: Шкала достовірності призначена для оцінки щирості відповідей

військовослужбовців на питання БОО «Адаптивність-200» (і тим самим надійності отриманих даних). Шкала поведінкової регуляції призначена для вивчення рівня нервово-психічної стійкості військовослужбовця і його толерантності до несприятливих дій професійної діяльності. Шкала комунікативного потенціалу призначена для вивчення комунікативних можливостей військовослужбовця і вміння побудувати міжособистісні відносини у колективі. Шкала моральної нормативності призначена для вивчення здатності військовослужбовця дотримуватись моральних норм поведінки, уміння підкорятися груповим і корпоративним вимогам. **Додаткові шкали:** військово-професійна спрямованість (ВПС), схильність до девіантних форм поведінки (ДАП), суїцидальний ризик (СР). Шкала військово-професійної спрямованості призначена для вивчення рівня професійної мотивації і спрямованості обстежуваного на продовження професійної діяльності. Шкала схильності до девіантних форм поведінки направлена на виявлення ознак адитивної і деліквентної поведінки. Шкала суїцидального ризику призначена для виявлення осіб, схильних до здійснення суїцидальних дій.

4. **Методика діагностики самооцінки психічних станів** (адаптований варіант методики Г.Айзенка). *Мета* - діагностика психічних станів (тривожність, фрустрація, агресивність та ригідність), які належать до тих типів психічних станів, які тісно пов'язані з працездатністю людини.

5. **Дослідження типу темпераменту** (опитувальник Г.Айзенка ЕРІ). *Мета* - визначення індивідуально-психологічних якостей особистості, а саме рівня екстраверсії - інтроверсії, нейротизму (емоційна стабільність – емоційна нестійкість).

6. **Методика визначення спрямованості особистості**. *Мета* – визначення спрямованості особистості на себе, на спілкування, на справу.

7. **Шкала оцінки рівня реактивної і особистісної тривожності** (Ч.Д. Спілберг, Ю.Л. Ханін). *Мета* – виявлення самооцінки рівня тривожності в даний час (реактивна тривожність як стан) і особистісної тривожності (як стійка характеристика людини).

8. **Шкала депресії**. *Мета* – диференційна діагностика депресивних станів і станів, близьких до депресії.

9. **Опитувальник «САН».** *Мета* – оперативна оцінка самопочуття, активності і настрою.

10. **Методика «Самооцінка емоційних станів».** *Мета* – визначення наступних показників (П – показник): П1 – «Заспокоєння – тривожність», П2 – «Енергійність – втомливість», П3 – «Піднесення – пригніченість», П4 – «Почуття впевненості в собі – почуття безпомічності», П5 – сумарна оцінка за усіма шкалами.

11. **Методика визначення «типу особистості» і «ймовірних розладів» даного типу** (Дж.Олдхем, Л. Моррис). *Мета* – визначення «норми» і акцентуації певного типу особистості.

12. **Методика діагностики домінуючої стратегії психологічного захисту у спілкування** (В.В. Бойко). *Мета* – визначення стратегії психологічного захисту у спілкуванні з партнерами.

13. **Методика діагностики комунікативної установки** (В.В. Бойко). *Мета* – визначення рівнів негативної комунікативної установки: завуальованої жорстокості, відкритої жорстокості, обоснованого негативізму, «брюжжання», негативного досвіду спілкування.

14. **Методика діагностики рівня суб'єктивного контролю** (Дж. Роттера). *Мета* – визначення інтернального (внутрішнього) і екстернального (зовнішнього) локусу контролю.

15. **Методика діагностики переважної поведінки в конфлікті** (К. Томаса). *Мета* – визначення типу поведінки особистості у конфлікті.

16. **Методика виявлення комунікативних і організаторських здібностей** (КОС – 2). *Мета* – виявлення комунікативних і організаторських здібностей особистості (вміння чітко і швидко встановлювати ділові і приятельські контакти з людьми, прагнення розширювати контакти, участь в групових заходах, вміння впливати на людей, прагнення проявляти ініціативу).

17. **Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху** (Т. Елерса). *Мета* – визначення рівнів мотивації до успіху: низький рівень мотивації, середній рівень мотивації, помірно високий рівень мотивації і занадто високий рівень мотивації. Результат тесту «Мотивація до успіху» слід аналізувати разом з результатами двох наступних тестів: «Мотивація уникнення невдач» і «Готовність до ризику».

18. **Методика діагностики особистості на мотивацію уникнення невдач** (Т. Елерса). *Мета* – виявлення захисної поведінки в роботі: низька мотивація до захисту; середній рівень мотивації; високий рівень мотивації; занадто високий рівень мотивації уникнення невдач, захист.

19. **Методика діагностики ступеня готовності до ризику** (Шуберта). *Мета* – виявлення готовності до ризику (занадто боязкий, середнє значення, схильність до ризику висока).

20. **Шіснадцятифакторний особистісний опитувальник** (16 – ФЛО – 187 – А) Р.Б. Кеттела. *Мета* – визначення деяких рис особистості (характерологічних особливостей), зумовлюючих поведінку людини в різних ситуаціях.

21. **Методика «Лідер».** *Мета* – оцінка здібностей особистості бути лідером.

22. **Методика «Ціннісні орієнтації»** (М. Рокича). *Мета* – визначення змістовної сторони спрямованості особистості, її відношення до навколишнього світу, до інших людей, до самої себе, що складає основу світогляду і ядро мотивації життєвої активності, основу життєвої концепції і «філософії життя».

23. **Методика діагностики соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребнісній сфері** (О.Ф. Потемкіна). *Мета* – виявлення ступеню вираженості соціально-психологічних установок.

24. **Методика вивчення соціально – психологічного клімату в колективі** (О.С. Михалюка і А.Ю. Шалито). Методика дозволяє виявити рівень розвитку соціально-психологічного клімату певної групи (в рамках одного колективу), дати загальну оцінку психологічного клімату, а також дозволяє виявити емоційний, поведінковий та когнітивний компоненти відносин в колективі.

25. **Діагностика мотивації студентів до проходження військової служби у Збройних силах України на посадах офіцерського складу за контрактом.** *Мета* – виявлення наявних основних мотивів майбутніх офіцерів щодо служби на посадах офіцерського складу. Основні мотиви: громадянський обов'язок, фізичне і психічне вдосконалення, опанування додатковим фахом, матеріальний достаток.

26. **Методика «Схильність до залежної поведінки»** (СЗП). *Мета* – виявлення схильності до залежної поведінки і тенденції схильності до вживання алкоголю.

27. **Психометричний тест.** Мета - визначення типу особистості; характеристика особистих якостей і особливостей поведінки.

28. **Методика визначення нервово-психічної стійкості, ризику дезадаптації у стресі «Прогноз».** Мета – визначення нервово-психічної витривалості; виявлення осіб придатних для роботи в екстремальних ситуаціях.

Таким чином, **психодіагностика**, яка спрямована на виявлення, виміру оцінки й опису індивідуально-психологічних якостей особистості майбутніх офіцерів запасу надасть змогу не тільки прогнозувати розвиток особистості майбутніх офіцерів, а й надасть можливість пошуку найефективніших форм роботи, розроблення конкретних рекомендацій щодо самовдосконалення і якісного виконання навчально - бойових завдань. Також психодіагностика сприятиме проведенню психопрофілактичних заходів, що спрямовані попередження на збереження духовного, нервово-психічного і психосоматичного здоров'я майбутнього офіцера.

Після військового стажування і складання державної атестації остаточний рейтинг випускника визначається відповідними комісіями за кожною спеціальністю і спеціалізацією підготовки військових фахівців у ВВНЗ, з урахуванням його рейтингу на кожному етапі навчання та результатів державної атестації.

Остаточний рейтинг є підставою для коригування розподілу випускників за посадами призначення для подальшого проходження військової служби.

Основні складові рейтингу:

- рейтинг освітньо-професійної підготовки випускника;
- рейтинг особистісних якостей випускника.

Визначення **рейтингу особистісних якостей** випускника визначається прямим начальником (командиром) і психологом ВВНЗ.

Загальні принципи психологічної роботи психолога ВВНЗ.

У своїй практичній діяльності психолог має суворо дотримуватися «Етичного кодексу психолога», який є гарантом його високопрофесійної, гуманної й високоморальної діяльності. Кодекс – це сукупність етичних норм і правил поведінки, що склалися в співтоваристві психологів і регулюють їхню професійну діяльність.

Етичний кодекс психолога у підготовці студентів – майбутніх офіцерів в системі військово – професійної освіти України базується на загальних принципах психологічної роботи, до яких належать:

- **Принцип відповідальності.** Необхідність відповідати за зміст, інтерпретацію й висновки психологічного дослідження, за всі рішення, які психолог ухвалює в процесі забезпечення достовірності, валідності й надійності використаних методик;

- **Принцип професійної компетентності.** Володіння методологією, теорією і методикою психологічного дослідження, конкретними ефективними методиками психодіагностики, практичними й методичними навичками і вміннями опрацювання отриманих дослідних даних;

- **Принцип правової обґрунтованості й етичної доцільності.** Відповідність статусу освітнього рівня діагноста чинним вимогам;

- **Принцип гуманізму,** поваги особистісної самобутності та недоторканості особистості кожного учасника навчально-виховного процесу у ВВНЗ;

- **Принцип забезпечення таємності інформації,** що торкається особистого життя студента, курсанта. Конфіденційність – це збереження професійної таємниці, нерозголошення інформації, отриманої у процесі психологічної роботи;

- **Принцип добровільності.** Захист інтересів особистості студента (курсанта) – це дотримання принципу добровільної участі в дослідженнях; обов'язком психолога є налагодження співпраці з реципієнтом, турбота про його психічний стан;

- **Принцип своєчасності, постійності, систематичності та комплексності;**

- **Принцип всебічного забезпечення психологічної роботи.**

Таким чином, суворе дотримання вимог і правил цих принципів забезпечує психологу у діяльності особистісний підхід, наповнює діяльність гуманізмом, сприяє своєчасному розв'язанню у військовому середовищі особистісних, колективно-групових і діяльнісних проблем, ефективно впливають на діяльність усіх учасників навчально-виховного процесу ВВНЗ.

Висновки.

1. Основні проблеми у руслі особистісно-діяльнісного підходу військово-професійної підготовки офіцерів

Питання психології

запасу можна віднести наступні: особистісні проблеми, колективно-групові проблеми, діяльнісні проблеми.

2. Зміст і завдання психолога у підготовці студентів – майбутніх офіцерів в системі військово – професійної освіти. Психологічна служба ВВНЗ покликана підвищувати психологічну культуру усіх учасників начально-виховного процесу, забезпечувати належний рівень їхньої психологічної компетенції, сприяти психологічній підтримці навчально-виховного процесу та допомагати у розв'язанні різноманітних особистих і професійних проблем, які мають психологічне підґрунтя.

3. Основні форми психологічної роботи психологічної служби в системі військово – професійної освіти: психодіагностика, психопрофілактика і психогігієна, психологічне консультування і освіта, психотерапія.

4. Заходи щодо професійного психологічного відбору (ППВ) і визначення оцінки індивідуальних психологічних якостей кандидатів на навчання у ВВНЗ проводиться з метою визначення міри розвитку психологічних якостей і властивостей особистості, що зумовлюють успішне навчання в інституті та подальшу діяльність випускника на первинній офіцерській посаді. ППВ дозволяє якісно укомплектувати військовий навчальний заклад курсантами та студентами на навчання за програмою офіцерів запасу та

офіцерів запасу на кафедрах військової підготовки.

5. Окремі аспекти вивчення психологом особистості студентів – майбутніх офіцерів і соціально – психологічних явищ у ВВНЗ це - комплекс заходів щодо виявлення, виміру, оцінки й опису індивідуально-психологічних якостей особистості майбутнього офіцера, який здійснюється за допомогою валідних і надійних методів дослідження, які в свою чергу, надають змогу не тільки прогнозувати розвиток особистості майбутніх офіцерів, а й дають можливість для пошуку найефективніших форм роботи, розроблення конкретних рекомендацій щодо самовдосконалення і якісного виконання військово-професійних завдань.

6. При визначенні рейтингу особистісних якостей випускника ВВНЗ враховуються наступні критерії і їх складові: морально-етичні якості; індивідуально-психологічні якості; дисциплінованість. Остаточний рейтинг є підставою для коригування розподілу випускників за посадами призначення для подальшого проходження військової служби.

7. Загальні принципи психологічної роботи психолога ВВНЗ полягають у суворому дотримуванні «Етичного кодексу психолога», який є гарантом його високопрофесійної, гуманної й високоморальної діяльності. Кодекс – це сукупність етичних норм і правил поведінки, що склалися в співтоваристві психологів і регулюють їхню професійну діяльність.

Література

1. Елисеєв О.П. Практикум по психологии. – СПб.: Питер, 2006. – 512с.
2. Легка Л.М., Семенча Л.Г. Організація діяльності психологічних служб. – Львів: «Новий Світ – 2000», 2009. – 372с.
3. Методичні рекомендації щодо рейтингової оцінки та розподілу випускників військових вищих навчальних закладів на первинні офіцерські посади. Затверджено розпорядженням начальника Головного управління кадрової політики МО України від 04.10.02 №150/НМЦ/379.
4. Організаційно-методичні вказівки щодо проведення заходів професійно-психологічного відбору і визначення оцінки індивідуально психологічних якостей кандидатів на навчання у військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України. Затверджено начальником Головного управління військової освіти МО України вих.№150/НМЦ/106 від 16 травня 2000 р.
5. Психологические тесты / Под ред.А.А. Карелина: В 2 т. – М.: Гуманит.изд.центр ВЛАДОС, 2003. – 312с.
6. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ – М», 2002. – 672с.